

Η ΕΕ και η Τουρκία μετά τις εκλογές: η απαρχή ενός νέου κεφαλαίου;

Description

Luigi Scazzieri*

Οι προεδρικές και βουλευτικές εκλογές στην Τουρκία, αυτή την Κυριακή 14 Μαΐου, θα κρίνουν αν ο πρόεδρος Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν θα παραμείνει στην εξουσία και θα διαμορφώσουν την εσωτερική και εξωτερική πολιτική της χώρας για τα επόμενα χρόνια, συμπεριλαμβανομένης της εύθραυστης κατάστασης των σχέσεων με την ΕΕ. Εάν ο Ερντογάν παραμείνει στην εξουσία, οι σχέσεις θα παραμείνουν τεταμένες. Μια νίκη της αντιπολίτευσης θα αναζωογονούσε και θα ενίσχυε τις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας, αλλά δεν είναι ρεαλιστικό να πιστεύουμε ότι όλες οι εστίες τριβής θα εξαφανίζονταν.

Οι σχέσεις της Τουρκίας με την ΕΕ, ήταν τεταμένες για παρατεταμένο χρονικό διάστημα. Η μεταναστευτική συμφωνία του 2016 αναζωογόνησε για λίγο τις σχέσεις αυτές, αλλά η συνεχιζόμενη διάβρωση των δημοκρατικών ελευθεριών στην Τουρκία, ιδίως μετά την απόπειρα πραξικοπήματος του 2016, και οι αυξανόμενες εντάσεις με κράτη μέλη οδήγησαν την ΕΕ στο επίσημο πάγωμα των ενταξιακών διαπραγματεύσεων τον Ιούνιο του 2018.

Παρά τις πολλές εστίες τριβής, Τουρκία και ΕΕ παραμένουν βασικοί εμπορικοί εταίροι και συνεργάζονται σε θέματα όπως το κλίμα, η υγεία και η μετανάστευση. Ωστόσο, η κακή κατάσταση των σχέσεων έχει καταστήσει πολλά πεδία συνεργασίας πιο δύσκολα. Εν τω μεταξύ, η τελωνειακή ένωση ΕΕ-Τουρκίας, η οποία αποτελεί το οικονομικό θεμέλιο της σχέσης, έχει διαβρωθεί, καθώς η Τουρκία έχει προβάλει δασμολογικούς και μη δασμολογικούς φραγμούς στα προϊόντα της ΕΕ.

Η Τουρκία εξακολουθεί να ταλανίζεται από τους καταστροφικούς σεισμούς του Φεβρουαρίου, οι οποίοι προκάλεσαν τον θάνατο τουλάχιστον 50.000 ανθρώπων, σύμφωνα με τον επίσημο απολογισμό. Η πολιτική ζημία από τους σεισμούς έρχεται να προστεθεί στις οικονομικές δυσκολίες της Τουρκίας, με τον πληθωρισμό να φτάνει το 85% τον Οκτώβριο του περασμένου έτους.

Έξι κόμματα της αντιπολίτευσης, μεταξύ των οποίων το κοσμικό κεμαλικό Λαϊκό Ρεπουμπλικανικό Κόμμα (CHP) και το εθνικιστικό Καλό Κόμμα (İYİ), σχημάτισαν τη “Συμμαχία του Έθνους” και υποστηρίζουν τον ηγέτη του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος Κεμάλ Κιλιτσντάρογλου ως κοινό υποψήφιο.

Η σχέση ΕΕ-Τουρκίας: οι ρίζες της διάστασης

Υπάρχουν τρεις θεμελιώδεις λόγοι για τους οποίους η σχέση ΕΕ-Τουρκίας βρίσκεται σε τόσο κακή κατάσταση: οι διμερείς διαμάχες μεταξύ της Τουρκίας και πολλών κρατών μελών, οι ανησυχίες της ΕΕ για την κατάσταση των δημοκρατικών ελευθεριών στην Τουρκία, και οι διαφωνίες για ευρύτερα θέματα εξωτερικής πολιτικής.

Η Τουρκία έχει αρκετά καλές σχέσεις με ορισμένα μέλη, όπως η Γερμανία, η Ιταλία και η Ισπανία. Έχει όμως έντονες διαφωνίες με πολλά άλλα, κυρίως με την Κύπρο, τη Γαλλία και την Ελλάδα. Η μη αναγνώριση της Κύπρου από την Τουρκία και η είσοδος της τελευταίας στην ΕΕ το 2004, διασφάλισαν ότι οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις της Άγκυρας σταμάτησαν σχεδόν αμέσως μόλις ξεκίνησαν το 2005. Αλλά πολλά κράτη-μέλη ήταν πάντα διφορούμενα ως προς το αν θα επέτρεπαν στην Τουρκία να ενταχθεί, θεωρώντας ότι ήταν πολύ μεγάλη πληθυσμιακά, φτωχή και πολιτισμικά διαφορετική.

Η ανακάλυψη κοιτασμάτων φυσικού αερίου ανοιχτά της Κύπρου στις αρχές της δεκαετίας του 2010 αποδείχθηκε άλλη μια πηγή τριβής. Η Τουρκία θεωρεί ότι η Κύπρος δεν πρέπει να εκμεταλλευτεί μονομερώς αυτούς τους πόρους, υποστηρίζοντας ότι οι Τουρκοκύπριοι έχουν δικαίωμα σε μερίδιο. Η Άγκυρα ισχυρίζεται επίσης ότι μέρος της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης της Κύπρου επικαλύπτεται με την αυτοανακηρυχθείσα υφαλοκρηπίδα της. Η Τουρκία έχει επίσης υποστηρίξει τη δημιουργία ενός κράτους για τους Τουρκοκύπριους στο βόρειο τμήμα του νησιού, υπονομεύοντας την υποστηριζόμενη από τον ΟΗΕ ιδέα ενός διζωνικού δικοινοτικού ομοσπονδιακού κράτους ως λύση στη διένεξη.

Η Άγκυρα έχει συγκρουστεί με την Αθήνα για θέματα όπως η οριοθέτηση του εναέριου χώρου, των χωρικών υδάτων και των αποκλειστικών οικονομικών ζωνών τους. Το 2019 η Τουρκία σύναψε μια θαλάσσια συμφωνία με τη Λιβυκή κυβέρνηση στην Τρίπολη, με την

οποία διεκδικούσε μεγάλα τμήματα των υδάτων ακριβώς νότια της Κρήτης ως τουρκικά. Η Τουρκία έχει επίσης επικρίνει την Ελλάδα για τις στρατιωτικές αναπτύξεις της σε ορισμένα νησιά του Αιγαίου, οι οποίες σύμφωνα με την Άγκυρα είναι παράνομες.

Επιπλέον, για την Ευρώπη, η επιδείνωση των δημοκρατικών ελευθεριών στην Τουρκία αποτελεί βασικό ζήτημα που εμποδίζει την πρόοδο των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Άγκυρας, και τη συνεργασία σε πολλούς άλλους τομείς.

Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική, αν και η Τουρκία είναι μέλος του ΝΑΤΟ, από το 2015 ακολουθεί μια πιο διεκδικητική και μιλιταριστική εξωτερική πολιτική, την οποία πολλοί Ευρωπαίοι αντιλαμβάνονται ως απειλητική και ανταγωνιστική. Η Τουρκία παρενέβη στις συγκρούσεις στη Συρία και στη Λιβύη, και υποστήριξε το Αζερμπαϊτζάν στον πόλεμο του 2020 κατά της Αρμενίας για την περιοχή του Ναγκόρνο-Καραμπάχ.

Η κακή κατάσταση των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας έχει επίσης ως αποτέλεσμα πολλοί στην Ευρώπη να βλέπουν ολοένα και περισσότερο την Τουρκία ως ανταγωνιστή της ΕΕ στα Δυτικά Βαλκάνια, την Κεντρική Ασία και την Αφρική, περιοχές στις οποίες η Άγκυρα έχει επιδιώξει να αυξήσει την οικονομική και διπλωματική της επιρροή.

Τέλος, οι σχετικά στενές σχέσεις της Τουρκίας με τη Ρωσία έχουν θολώσει περαιτέρω το κλίμα απέναντι στην Άγκυρα σε πολλές ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, και στην Ουάσιγκτον. Μετά την απόπειρα πραξικοπήματος του 2016, η Τουρκία αγόρασε από τη Μόσχα το σύστημα αεράμυνας S-400, το οποίο οι ΗΠΑ και άλλοι σύμμαχοι θεωρούν ασύμβατο με την αεράμυνα του ΝΑΤΟ. Η Τουρκία χρειάζεται να συντονίζεται με τη Ρωσία για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις της κατά των Κούρδων στη Συρία. Η Ρωσία είναι επίσης ένας σημαντικός οικονομικός εταίρος για την Άγκυρα. Το 2021, η Μόσχα προμήθευσε περίπου το 45% των εισαγωγών φυσικού αερίου της Τουρκίας, κατασκευάζει τον πρώτο πυρηνικό σταθμό της Τουρκίας και οι Ρώσοι τουρίστες είναι σημαντικοί για την τουρκική οικονομία. Όλα αυτά εξηγούν την απροθυμία της Τουρκίας να επιβάλει οικονομικές κυρώσεις στη Ρωσία. Αντιθέτως, οι οικονομικοί δεσμοί της με τη Ρωσία έχουν βαθύνει, γεγονός που έχει ενοχλήσει πολλά κράτη της ΕΕ.

Τα μετεκλογικά σενάρια

Αν και υπάρχουν διάφορα μετεκλογικά σενάρια, ο έλεγχος της προεδρίας είναι η βασική μεταβλητή. Εάν ο Ερντογάν παραμείνει στην εξουσία, το ενδεχόμενο αναταράξεων στις σχέσεις με την Ευρώπη θα είναι μεγάλο. Είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς ότι θα ληφθούν μέτρα για τη βελτίωση των δημοκρατικών ελευθεριών. Και αν η δημοκρατία στην Τουρκία διαβρωθεί πολύ περισσότερο, θα ακούγονται όλο και πιο δυνατές εκκλήσεις

στην Ευρώπη για τον επίσημο τερματισμό της διαδικασίας ένταξης της Άγκυρας στην ΕΕ. Ομοίως, η εξωτερική πολιτική του Ερντογάν έναντι της Ελλάδας και της Κύπρου είναι απίθανο να αλλάξει, πράγμα που σημαίνει ότι οι σχέσεις με την ΕΕ θα παραμείνουν τεταμένες. Οι δεσμοί της Άγκυρας με τη Ρωσία θα μπορούσαν επίσης να οδηγήσουν σε έντονες διαφωνίες με πολλούς συμμάχους στην ΕΕ, όπως και ένα συνεχιζόμενο βέτο στην ένταξη της Σουηδίας στο ΝΑΤΟ.

Παρ' όλα αυτά, οι μεγαλύτερες εντάσεις δεν είναι αναπόφευκτες. Ο Ερντογάν θα είχε λόγο να μειώσει τις εντάσεις με τη Δύση καθώς η ΕΕ παραμένει ο σημαντικότερος εμπορικός εταίρος της Τουρκίας, γεγονός που παρέχει ισχυρά κίνητρα στην Τουρκία να διατηρήσει τις κατάλληλες σχέσεις με την Ευρώπη.

Κυβέρνηση από την αντιπολίτευση

Μια νίκη της συμμαχίας της αντιπολίτευσης θα οδηγούσε σε ουσιαστικές αλλαγές στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, καθώς και στις σχέσεις της με την Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Η συμμαχία της αντιπολίτευσης λέει ότι θέλει να αλλάξει το σύνταγμα και να επιστρέψει σε κοινοβουλευτικό σύστημα, να αποκαταστήσει την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και της κεντρικής τράπεζας, και να ακολουθήσει ορθόδοξη οικονομική πολιτική. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης έχουν ασκήσει κριτική στην παραγκωνισμό του υπουργείου Εξωτερικών και σε αυτό που θεωρούν ως απροκάλυπτα милитарιστική και παρεμβατική εξωτερική πολιτική που ακολουθεί ο Ερντογάν. Λένε ότι θέλουν να δώσουν προτεραιότητα στη διπλωματία για την επίλυση διαφορών όπως αυτές με την Ελλάδα και την Κύπρο και να οικοδομήσουν καλύτερες σχέσεις με τις ΗΠΑ και την Ευρώπη. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης δεσμεύονται στο στόχο της ένταξης στην ΕΕ, αναγνωρίζοντας ότι πρόκειται για ένα μακροπρόθεσμο εγχείρημα. Αν η αντιπολίτευση κάνει αυτό που λέει ότι θέλει να κάνει, οι σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και των Ευρωπαίων εταίρων της θα βελτιωθούν αισθητά. Ο βαθμός στον οποίο η αντιπολίτευση θα μπορέσει να υλοποιήσει τις υποσχέσεις της θα εξαρτηθεί από την κλίμακα της πιθανής νίκης της: αν ο Κιλιτσντάρογλου είναι πρόεδρος αλλά το ΑΚΡ και οι σύμμαχοί του διατηρήσουν την κοινοβουλευτική πλειοψηφία, τότε η δυναμική της αλλαγής θα υπονομευθεί.

Ορισμένες περιοχές έντασης μεταξύ της Τουρκίας και της ΕΕ πιθανόν να παραμείνουν ούτως ή άλλως. Πρώτον, οι διαφορές με την Ελλάδα και την Κύπρο θα είναι δύσκολο να επιλυθούν. Δεύτερον, η τουρκική εξωτερική πολιτική σε ορισμένα ζητήματα μπορεί να μην αλλάξει όσο ελπίζουν οι δυτικοί εταίροι της Άγκυρας. Όσον αφορά τις σχέσεις με τη Ρωσία, η Τουρκία θα εξακολουθήσει να συνεργάζεται με τη Μόσχα στη Συρία, ενώ η

σημασία του εμπορίου με τη Ρωσία και η εξάρτηση της Άγκυρας από τη ρωσική ενέργεια δεν θα αλλάξουν. Η πολιτική μιας κυβέρνησης της αντιπολίτευσης, απέναντι στον πόλεμο στη Συρία δεν είναι πλήρως ξεκάθαρη. Σε άλλα θέματα εξωτερικής πολιτικής, από τη Λιβύη έως τα Δυτικά Βαλκάνια, ο βαθμός στον οποίο θα άλλαζε η πολιτική της Τουρκίας είναι επίσης ασαφής. Όλοι αυτοί οι παράγοντες συνεπάγονται ότι θα εξακολουθούσαν να υπάρχουν τριβές με πολλά κράτη-μέλη σε θέματα εξωτερικής πολιτικής.

Τελικά, οι Ευρωπαίοι δεν θα πρέπει να περιμένουν από μια νέα τουρκική κυβέρνηση να επιστρέψει απλώς στη συμπεριφορά που είχε η Άγκυρα πριν από την εποχή του ΑΚΡ. Παρά τα πρόσφατα οικονομικά της προβλήματα, η Τουρκία είναι μια πολύ πιο πλούσια χώρα από ότι ήταν τότε και πολύ πιο ισχυρή σε διπλωματικό και στρατιωτικό επίπεδο. Το παγκόσμιο περιβάλλον έχει επίσης αλλάξει, με τη Δύση να μην είναι πλέον τόσο κυρίαρχη όσο ήταν στις αρχές της χιλιετίας. Η ένταξη στην ΕΕ μπορεί να παραμένει η προτιμώμενη επιλογή της Τουρκίας, αλλά μια επιτυχημένη Τουρκία εκτός ΕΕ είναι πολύ πιο εύκολο να φανταστεί κανείς απ' ό,τι ήταν κάποτε. Οι δημοσκοπήσεις δείχνουν ότι η δυσπιστία προς τη Δύση είναι βαθιά ριζωμένη στην Τουρκία και αυτό είναι πιθανό να περιορίσει τα περιθώρια ελιγμών οποιασδήποτε κυβέρνησης.

Συμπεράσματα

Οι εξελίξεις αυτές σηματοδοτούν μια δομική αλλαγή στις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας, με την οποία οι Ευρωπαίοι θα πρέπει να προσαρμοστούν. Εάν ο Ερντογάν παραμείνει στην εξουσία, οι σχέσεις θα εξακολουθήσουν να είναι τεταμένες και θα υπάρξει πιθανότητα για πρόσθετες περιπλοκές, ιδίως σε θέματα εξωτερικής πολιτικής. Μια νίκη της αντιπολίτευσης θα οδηγούσε σε μείωση των εντάσεων και θα άνοιγε το δρόμο για μια αναζωογονημένη και ενισχυμένη εταιρική σχέση ΕΕ-Τουρκίας - αν και είναι μη ρεαλιστικό να πιστεύουμε ότι όλες οι πηγές τριβών θα εξαφανίζονταν.

**Ο Luigi Scazzieri είναι ανώτερος ερευνητής στο Κέντρο Ευρωπαϊκής Μεταρρύθμισης (Centre for European Reform). Το κείμενο είναι περίληψη ομότιτλου κειμένου πολιτικής που δημοσιεύτηκε από το Κέντρο Ευρωπαϊκής Μεταρρύθμισης.*